

כוח הלמה

בהרצאת TED שזכתה לצפיות רבות שאל סיימון סינק – כיצד מצליחים מנהיגים גדולים לעורר אנשים לפעולה? מה הפך אנשים כמרטין לותר קינג וסטיב ג'ובס לנפלים מכל בני זמנם, לדמויות המזדקרות בעיני כול מעל לכל היתר, גם מעל לאנשים מחוננים ומיומנים לא פחות מהן? תשובתו: רוב האנשים מדברים על ה"מה". מעטים מדברים על ה"איך". אבל מנהיגים גדולים מתחילים ב"למה". וזה מה שהופך אותם למחוללי תמורות.

הרצאתו של סינק עסקה במנהיגות עסקית ופוליטית. אבל הדוגמאות המאלפות ביותר לתופעה שתיאר הן דתיות – או לפחות דתיות בעקיפין. בספרי 'השותפות הגדולה'² טענתי שהמייחד את דתות המונותאיזם מבית מדרשו של אברהם אבינו הוא שהן מאמינות כי יש תשובה לשאלה "למה". העולם וחיי האדם אינם חסרי משמעות, אינם מקרה גרידא. כפי שאמרו גם פרויד, גם איינשטיין וגם ויטגנשטיין, האמונה הדתית היא האמונה בכך שהחיים רוויי משמעות.

פרשת ואתחנן מאירה אמיתה זו באור יקררות. היהדות מדברת הרבה על ה"מה". מה מותר, מה אסור, מה קודש, מה חול. יש בה גם הרבה "איך": איך ללמוד, איך להתפלל, איך לצמוח מתוך עבודת ה' ומתוך יחסים עם הזולת. יחסית לכך, על ה"למה"

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

אומרת התורה פחות. ובכל זאת, בפרשתנו אומר משה כמה מן הדברים המרשימים ביותר שנאמרו אי פעם על ה"למה" של הקיום היהודי. יכולתו זו של משה היא שעשתה אותו למנהיג משנה-הבריות הגדול שהיה, ויש לה השלכות גם עלינו כאן ועכשיו.

דבריו של משה חורגים מאוד מן המתבקש-מאליו, וכדי לעמוד על גודל ייחודם עלינו להיזכר במצבם של בני ישראל בשעת אמירתם. הם עדיין במדבר. הם עוד לא נכנסו לארץ. הם סובלים מנחיתות צבאית לעומת יושבי הארץ. עשרה משנים-עשר המרגלים כבר טענו, כארבעה עשורים קודם לכן, שכיבוש הארץ הוא משימה בלתי אפשרית. בעולם של אימפריות ושל עמים היושבים בעריהם הבצורות, בני ישראל נראים לעין הבלתי מזוינת חסרי-הגנה, חסרי-ניסיון, עוד שבת משבטי-הזעם ששטפו את אסיה ואפריקה בימי קדם. משקיפים מבחוץ בני הזמן ההוא, שלא הכירו את אורח חייהם הדתי המיוחד של בני ישראל, ודאי התקשו להצביע על שוני מהותי בינם לבין היבוסים והפרזים, המדיינים והמואבים, ויתר העממים שאכלסו את הפינה ההיא במזרח התיכון.

ובכל זאת משה טוען בוודאות מוחלטת שמה שקרה לבני ישראל עד כה עתיד לשנות את העולם כולו ולנסוך בו השראה. הקשיבו לדבריו ולסגנונם:

כִּי שָׂאֵל נָא לִימִים ראשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ, לְמַן הָיוּ יוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ, וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קֵצֵה הַשָּׁמַיִם: הֲנִהְיָה כְּדָבָר הַגְּדוֹל הַזֶּה? או הַנְּשַׁמֵּעַ כְּמָהוּ? הַשָּׁמֵעַ עִם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, כְּאֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֹתָהּ, וַיֵּחִי? או הֲנִסָּה אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקֵּרֵב גּוֹי בְּמִסַּת בָּאתָת וּבְמִוְפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבִיד

חֲזָקָה וּבְזָרוּעַ נְטוּיָהּ וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים, כָּכֵל אֲשֶׁר עָשָׂה
לְכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיךָ? (דברים ד, לב-לד)

משה היה משוכנע שההיסטוריה הישראלית יחידה במינה, ושהיא תמשיך להיות כזו. קבוצה קטנה וחסרת-מגן השתחררה מעול הגדולה באימפריות, לא בכוחות עצמה אלא בידי אלוהים. משה מציג אפוא את ההיסטוריה הישראלית כייחודית על שום היותה סיפור של גאולה. מוקדם יותר בנאום הוא מציג ייחודיות נוספת של קורות ישראל, הלא היא ייחודיות ההתגלות:

כִּי מִי גוֹי גְּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִבִּים אֵלָיו כֹּה' אֶ-
לְהִינּוּ בְּכָל קְרָאָנוּ אֵלָיו? וּמִי גוֹי גְּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כָּכֵל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן
לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם? (ד, ז-ח)

לעמים אחרים יש אלים שהם מתפללים אליהם ומקריבים להם קורבנות. גם העמים האחרים מייחסים לאלים את ההצלחות הצבאיות שלהם. אבל שום עם אחר אינו רואה את אלוהיו כריבון ומחוקק ומצווה. אצל הגויים, החוק מגלם את צו המלך, או, במאות השנים האחרונות, את רצון העם. ישראל הייתה האומה היחידה בעולם הקדום שאפילו כשהיה בה מלך, הוא לא היה מחוקק; האומה היחידה שהאלוהים נתפס בה לא רק ככוח עליון אלא גם כאדריכל החברה, כמתזמר הגדול של סימפוניית הצדק והרחמים, החירות וכבוד האדם.

השאלה היא למה. לקראת סוף הפרק נותן משה תשובה אחת: "וַתַּחַת כִּי אָהַב אֶת אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזָרְעוֹ אַחֲרָיו" (ד, לו). ה' אהב את אברהם, בין היתר מפני שאברהם אהב אותו. ואת צאצאיו של אברהם אהב ה' כי הם היו צאצאיו, והוא הבטיח לאביהם

שיברך וינצור אותם. תשובה נוספת, המתיישבת עם הראשונה אך שונה ממנה, נתן משה בתחילת הפרק:

רְאֵה, לְמַדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוִּי ה'
אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ. וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם, כִּי הוּא חֻכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם
לְעֵינֵי הָעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה
וְאָמְרוּ: רַק עִם חֻכְם וְנִבּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה (ד, ה-ו).

מדוע חשוב למשה, או לקב"ה, מה דעתם של העמים האחרים על התורה והמצוות? הרי היהדות היא סיפור אהבה בין אלוהים לבין עם מסוים. סיפור המנומר בסערות רבות, אף כי יש בו פרקים של מנוחה ונחלה; סיפור המתרונון לעתים בעליזות אך גם אז הוא אינטימי ואפילו מופנם. מה לשאר-העולם ולסיפור הזה?

ובכן, לשאר-העולם יש ויש עניין בסיפור הזה. היהדות אינה מתעניינת רק ביהודים. כבר בדבריו הראשונים לאברהם אמר הקב"ה, "וַאֲבֹרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אָאֹר, וְנִבְרַכְו כִּךְ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה" (בראשית יב, ג). עם ישראל נועד להיות מקור ברכה לעולם. אלוהי ישראל הוא אלוהי האנושות כולה. עוד לפני שדיבר עם אברהם דיבר אל אדם, חוה, קין ונוח וכתר ברית עם האנושות. יוסף, בהיותו במצרים, דיבר שוב ושוב על ה' – בבית פוטיפר, בכלא ובארמון פרעה. הוא רצה שהמצרים יידעו כי את הדברים שעשה לא עשה בעצמו; שהוא היה רק סוכן של אלוהי ישראל. מכל אלה ניכר בבירור שה' אינו אדיש כלפי אומות העולם.

כך לאורך התנ"ך כולו. ה' אמר למשה שיעשה אותות ומופתים במצרים "וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'" (שמות ז, ה). לירמיהו

וְהִצַּנֵּעַ לְכַת עִם אֶלְהֵיךָ” (מיכה ו, ח). דברי משה בפרשת ואתחנן הם כתב השליחות של עם ישראל.

ויש בהחלט מי שמביט ומתרשם. מסקנתי מעשרות שנים בזירה הציבורית בחו"ל היא שלא-יהודים מכבדים יהודים שמכבדים את היהדות. קשה להם להבין למה במדינות שיש בהן חופש דת אמיתי יש יהודים העוזבים את דתם או מעדיפים להגדיר את זהותם באופן אתני גרידא. נראה לי שהעולם, במערבולת שהוא אחוז בה כרגע, זקוק למסר היהודי – המסר האומר שאלוהים קורא לנו להיות נאמנים לאמונתנו שלנו ולהיות ברכה לבני כל האמונות. דמיינו עולם שבו כולם מאמינים בזה, ומנסים לממש זאת. הלוואי.

אנחנו לא סתם עוד קבוצה אתנית. אנחנו העם שהוליד את רעיון החופש והעמיד אותו על חינוך הילדים לאהוב ולא לשנוא. דתנו היא הרת המקדשת את הנישואים והמשפחה, ואשר מדברת על חובות לפני שהיא מדברת על זכויות. חזוננו הוא החזון הרואה בהקלת העוני משימה דתית, מפני שכדברי הרמב"ם אדם רעב, חולה, חסר בית או גלמוד אינו יכול לעסוק בהשגות רוחניות נעלות.⁴ אנחנו עושים את כל זאת לא מפני שאנחנו שמרנים או ליברלים, רפובליקנים או דמוקרטים, ימנים או שמאלנים, אלא מפני שאנחנו מאמינים שזה מה שה' רוצה מאיתנו.

מילים רבות נכתבות בימינו על ה"מה" ועל ה"איך" של היהדות, אך מילים מעטות מדי מוקדשות ל"למה". משה, בחדש האחרון של חייו, לימד את ה"למה". וכך הוא עורר אנשים לפעולה בדורו ובכל הדורות שאחריו, עד עצם הדור הזה. אם רצונכם לשנות את העולם, התחילו ב"למה".

קרא ה' "נביא לגוים" (ירמיה א, ה). את יונה שלח אל האשורים בנינוה. בפי הנביא עמוס שם תוכחות לגויים שקדמו לתוכחותיו על פשעי ישראל ויהודה. בנבואה שהיא אולי המדהימה ביותר בתנ"ך מעביר ישעיהו את המסר שיום יבוא וה' יברך את אויבי ישראל: "אֲשֶׁר בָּרְכוּ ה' צְבָאוֹת לְאמֹר: בְּרוּךְ עַמִּי מִצָּרִים, וּמַעֲשֵׂה יְדֵי אֲשׁוּר, וּנְחַלְתִּי יִשְׂרָאֵל" (ישעיה יט, כו).

ה' דואג לכל האנושות. לכן מה שאנחנו עושים כיהודים משפיע על כל האנושות, לא רק במוכן המיסטי, אלא גם כמופת המדגים לאנושות כיצד להיות אוהביו ואהוביו של האלוהים. העמים האחרים יביטו בעם ישראל ויבינו שבקורותיו היה מעורב איזה כוח עילאי. כדברי מילטון הימלפרב המנוח:

כל יהודי יודע כמה הוא אדם רגיל, רגיל עד לשד עצמותיו. ובכל זאת, כשאנו מתבוננים בעצמנו כקבוצה, אנו חשים שדברים גדולים ומסתוריים סוחפים אותנו... מספר היהודים בעולם קטן מטעות סטטיסטית זעירה במפקד האוכלוסין בסין. אבל אנחנו גדולים בהרבה ממספרנו. דומה שדברים גדולים קרו סביבנו ולנו.³

לא נקראנו לגייר את העולם. נקראנו להצית את דמיונו. הנביא זכריה התנבא על הימים שבהם "יִחְזְקוּ עֲשָׂרָה אַנְשִׁים מִכָּל לְשׁוֹנֹת הַגּוֹיִם וְהִחְזְקוּ בְּכַנֵּף אִישׁ יְהוּדִי לְאמֹר: נִלְכָּה עִמָּכֶם פִּי שָׁמַעְנוּ אֶל־הֵימָּם עִמָּכֶם" (זכריה ח, כ). הוטל עלינו להיות שגריריו של אלוהים בעולם, ולהעיד בגופנו, באורח חיינו, שעם קטן מסוגל לשרוד ולפרוח בתנאים קשים מאין כמוהם, לכנות חברה של חירות בחסות החוק שבניה כולם ערבים לה וערבים זה בזה, ולקיים את אשר אלוהיו דורש ממנו: "עֲשׂוֹת מְשֻׁפֵּט וְאַהֲבַת חֶסֶד

שאלות לשולחן השבת

- למה משה בוחר להסביר את ה"למה" של היהדות דווקא כאן, בנקודה זו בתורה?
- אילו התבקשתם לסכם את כל היהדות בכתב שליחות קצר, מה הייתם אומרים?
- האם לדעתכם היהדות ועם ישראל משפיעים כיום על העולם? במה?

- 1 https://www.youtube.com/watch?v=u4ZoJKF_VuA. וראו גם בהרחבה בספרו Simon Sinek, *Start with Why: How Great Leaders Inspire Everyone to Take Action*, New York, Portfolio, 2009.
- 2 יונתן זקס, השותפות הגדולה, מאנגלית: צור ארליך, ירושלים: מגיד, תשע"ג.
- 3 Milton Himmelfarb and Gertrude Himmelfarb, *Jews and Gentiles*, New York, Encounter, 2007, p. 141.
- 4 מורה הנבוכים ג, כז.